

УДК 821.161.2-14

А. В. ЧУЙ

м. Луцьк

master-chuy@mail.ru

ОБРАЗ КОХАНОЇ В ЛЮБОВНІЙ ЛІРИЦІ ГРИГОРІЯ ЧУПРИНКИ

На матеріалі вибраних поезій, що залишилися поза збірками, досліджено образ коханої жінки ліричного героя. Відтворено портрет героїні; розкрито символіку її асоціативних образів-утілень, домінуючі риси характеру. Визначено типи для поетичної практики автора засоби творення художнього образу, а також стилеві особливості його любовної лірики.

Ключові слова: любовна лірика, образ коханої жінки, портрет, образ-символ, метафора.

Творчість Г. Чупринки почали по-новому вивчати вже в незалежній Україні, хоча талант автора помітили ще його сучасники. М. Євшан стверджував, що в українській літературі «поетів-ліриків маємо ми двох: Олеся і Чупринку» [3, 277]. Надзвичайну музичність творів Г. Чупринки відзначив С. Єфремов [4, 587–589]. Об'єктивну оцінку творчості поета у літературно-критичних розвідках дали М. Зеров [5, 238–246] і О. Білецький [1, 27–29]. Починаючи з 30-х рр. і майже до початку 90-х про Г. Чупринку в літературознавчих працях згадували рідко і зазвичай у негативному контексті. М. Жулинський став автором першої ґрунтовної статті про митця й укладачем його першої, виданої в Україні, поетичної добірки [8, 5–32]. На сьогодні найповнішими дослідженнями творчості Г. Чупринки стали дисертація О. Кудряшової [7] і монографія Л. Голомб [2]. Чимало уваги творчій манері Г. Чупринки як одного з зачинателів українського символізму присвятила О. Камінчук [6, 255–276]. Ряд статей у науковій періодиці (Л. Голомб, І. Лонська, Н. Осьмак, З. Суходуб, Р. Камберова й ін.) стосуються літературно-критичної діяльності Г. Чупринки, окремих сторінок його біографії, аспектів мови віршів та особливостей стилю в контексті символізму. Любовна ж лірика митця вивчалася побіжно і залишається майже недослідженою. Таким чином, назріла актуальна потреба ґрунтовного вивчення любовної лірики Г. Чупринки.

Мета нашої статті – проаналізувати художні особливості образу коханої жінки ліричного героя (на матеріалі поезій, що залишилися поза збірками). Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання: 1) відтворити портрет ліричної героїні; 2) розкрити образи й асоціації, пов'язані з її образом; 3) визначити засоби творення обра-

зу жінки в поезіях Г. Чупринки; 4) з'ясувати особливості характеру обраниці ліричного героя.

Попри недостатню вивченість любовної лірики Григорія Чупринки, можна стверджувати, що тема кохання була важливою у творчості митця.

Біблійною символікою сповнена поезія «Біла квітка». У творі оживає казковий образ феї, яка живе в затишному «саду-раю» ліричного героя (за біблійною аналогією його райський сад – блаженне місце, де панує гармонія і немає ні смутку, ні гріха) і плає там «білу квітоньку» лілею – символ чистоти, цнотливості і водночас, очевидно, – кохання чоловіка до обраниці, образ якої оповитий серпанком святості (у християн лілія – квітка Пресвятої Діви Марії). У вірші не сказано про саму жінку, але її присутність (натхненність нею) відчувається. Пестливі слова при звертанні свідчать про щирість і ніжність почуттів закоханого. Сама квітка не тільки символізує почуття ліричного героя, але є метафорою життя чоловіка, для якого смерть «квітоньки-краси» стане одночасно і його власною смертю (мотив вагомості кохання для життя людини): «Тільки ж квітонька-краса / Зломить болісно стеблинку, – / В ту годину Смерть-Коса / Мене скосить, мов рослинку» [10, 275].

Образ Смерті-Коси є традиційним символом загибелі тіла, який автор зумів піднести на новий художньо-естетичний рівень, коли згадка про смерть викликає не жах, а швидше жалість і співчуття.

Святий, небесний образ коханої постає в поезії «В смертельну мить прийди до мене». Ліричний герой закликає обраницю прийти в останні хвилини його життя, щоб він міг забрати з собою на небо її світлий образ. Обличчя жінки сяє неземною красою, на що вказу-

ють згадки про рай і небо: «Твоє лице і пишні коси / Я в дивні блиски уберу; / В твоїх вінках заграють роси / І переможуть райську гру»... «Святую вроду молодую / Оддам я світлим небесам; / Я путь для тебе приготую, / Як тихо, тихо зникну сам» [10, 284].

У вірші виразно звучить мотив очищення від гріхів святим образом («святою вродою») коханої, а любов виступає єдиним почуттям, що здатне спокутувати всі земні гріхи: «Там, в небі, зникне та година, / В яку розбились ми у млі; / Я покажу, що мить єдина / Окупить всі гріхи землі» [10, 284].

Такої вроди жінці, переконаний ліричний герой, місце тільки в ідеальному світі – на небі, серед зірок. Композиційний прийом обрамлення підсилює думку про вагомість образу коханої.

Поезія «Привид» – спогад про колишнє кохання. У вірші звучить мотив туги від розлуки з жаданою жінкою. Згадки про неї зворушують закоханого ліричного героя, торкають струни його серця, яке є символічним джерелом і центром почуттів і переживань. Романтичний образ струн серця – це метафора його найтонших і найчутливіших емоційних рецепторів, що болісно реагують на кожен нюанс почуттів: «Співом ніжним, / Дивовижним / Ти збудила море мук. / Дзвонять, плачуть, б'ються струни, / Ллються збуджені буруни / В переливний дивний гук» [10, 298]. З розлукою ліричний герой утратив «щось рідне, щось своє». Обраниця-красуня завжди в думках чоловіка, навіть у вимушеній розлуці, тому ніщо не може замінити втрачений ідеал. Вона являється в образах «голубки-ясноглядки», «привида милого», «янгола білокрилого». Три втілення жаданої жінки – не випадкові, адже голубка – народнопоетичний символ любові, ангел – християнський прообраз усіх чеснот, а привид – свідчення того, що милий образ постійно «переслідує» чоловіка, не дає про себе забути. Такі втілення коханої вказують на очевидну ідеалізацію її образу. Крім того, вірш насичений експресивною лексикою, що пов'язано з емоційним сприйняттям дівчини. Кожне слово про обраницю підсилене синонімами, такі «повтори» надають думкам більшої концентрованості, а емоційність вислову виправдана, оскільки серце закоханого не знає спокою. Музичність поезії, створена поєднанням асонансів ([у], [о]) та алітерацій (свистячий [с], шиплячі [ж], [ш]), формує еле-

гійний настрій вірша – з нотками туги і ностальгії, з відчуттям сумного щастя: «Про колишнє, про минуле / Ніжно вилле серце чуле / Пісню-тугу, пісню-жаль; / Кров'ю серця в час розпуки / Я спишу чудові згуки / На сумну свою скрижаль» [10, 298].

Натхнено і з низкою метафоричних образних асоціацій виписаний образ коханої в поезії «Надія». У красі жіночій «сплелися всі мотиви»: найнесподіваніші поєднання фрагментів пейзажу, казкових і біблійних образів з асоційованими з ними почуттями формують складний та багатогранний психологічно-емоційний портрет жінки: «Як сплелися всі мотиви / В красоті твоїй: / Там десь б'ються рідні співи, / Там і квіти, / Там і сльози, / І привіти, / І погрози, / Там приливи і одливи / Невмираючих надій» [10, 366]. Риси зовнішності коханої не окреслені, але свідченням її безперечної краси стала з'ява дівчини в подібі «феї з раю». Образ привабливої феї-чарівниці сформувався в добу розквіту романтизму в західноєвропейській літературі. Кохана-чарівниця в Г. Чупринки перейняла найкращі риси цих казкових істот: вона вродлива, характер її по-жіночому мінливий, а поряд із нею – рай і здійснення заповітної мрії. Автор також залишається вірним ангелоподібному зображенню феї, тим самим ідеалізуючи свою обраницю, вказуючи на її святість. Проте образ жінки є неоднозначним і досить контрастним: здатна зцілити душевні рани чоловіка, вона, водночас, може і смертельно його вразити «пекучим» поглядом, випалюючи серце і доливаючи туди отрути: «Тільки в рай твій я загляну, / Засміюся сам, / Сам журитись перестану, / Сам радію / І вбачаю / Світлу мрію, / Фею з раю, / Що загоїть може рану, / Як нечуваний бальзам. / Знов ти душу зором раниш, / Знов огнем печеш, / Знов ти хоре серце маниш; / Хто ж ти, хто ти, / Я вже знаю, / Що ж з турботи / І з одчаю / Дух виводиш, тільки глянеш — / І отруту в серце ллеш» [10, 367]. Гра полярних відчуттів, які одночасно переживає ліричний герой, типова для любовної лірики загалом, а подібне їх переплетення нагадує Олесеє «З журбою радість обнялась» [8, 52].

В елегійному, журливому ключі написана поезія «Я співи складаю на тон сумовитий». Мотив ніжної любові до жінки звучить зворушливою піснею. Кохана постає в образі голубки з перебитим крилом. Така народнопо-

тична метафора має подвійне смислове навантаження: голубка – це фольклорний образ молоді дівчини, символ вірності і щирого, теплого кохання [9, 88], а власне крила, окриленість асоціюються з високими духовними пориваннями, символізують високий духовний злет людини. Тому, очевидно, за образом голубки із перебитим крилом стоїть жінка з драматичною долею, зболілою душею і мріями, яким не судилось здійснитися. Чоловік закоханий в цю жінку, він сповнений почуття приреченості і безвиході, що прочуваються в риторичному питанні, але не сумнівається у своєму рішенні. Заключним акордом вірша звучить мотив усеперемагаючої сили любові, яка окрилює закоханого і надає йому сили крильми закрити обраницю від життєвих бур: «Десь море бушує, десь хмари чорніють. / Гаями летить буролом, / А тут мої крила голубоньку гріють / З розбитим крилом» [10, 376].

Про те, як саме «створюється» образ милої, дізнаємося з поезії «Моє кохання». Вона написана в типово модерністичній манері, коли любовні почуття ліричного героя позбавлені належного еротизму, оскільки передані не мовою кохання, а засобами риторики, що навіть «заважає» романтичній настроєвості вірша: «Моє кохання не залежить / Од форм твоєї краси... / Я сам творю своє кохання / І сам красу твою творю; / Як я горю, / То знаю вищі досягання / І сам чуття миротворю» [10, 394].

Указує ліричний герой і на риси своєї любові, якою «горить» у «творчому огні» (вогонь як символ духовної енергії, натхнення). Таким чином актуалізується мотив святості і чистоти цього почуття: «Моя любов така безтільна, / Незмінно чиста й молода, / Така свята, / Пливе в уяві горда й вільна, / Як в сяйві хмарка золота» [10, 394]. Очевидно, що ці ідеальні риси відносяться і до обраниці ліричного героя. Незвичним для любовної лірики є те, що об'єктом чоловікового бажання, його натхненником і найвищою цінністю стало почуття до жінки, а не власне жінка, і ділитися ним чоловік не буде навіть зі своєю коханою. У вірші поступово розкривається «таємниця творчості» ліричного героя: кохання знаходить справжнє вираження тільки в поезії.

Абстрактний образ коханої постає в поезії «Божевілля». Самотній і розгублений ліричний герой скрізь убачає риси обраниці (і «в усміху дитини», і «в сяйві ранку» – в усьому), тому не може її забути. Спогади про жінку ро-

збурхують почуття чоловіка. Увага автора зосереджується на відтворенні нестримних чуттєвих переживань ліричного героя. Неповні окличні і питальні речення накопичують високий емоційний заряд, який вибухає у градації: чоловік із жахом ловить себе на думці, що його кохана – лише «мана», гра збудженої уяви. Так розкривається назва вірша, що ввібрала в себе всю напругу відчуттів ліричного героя: він не в силі контролювати емоції, закоханий до безтями, до божевілля. Зрештою, він убачає риси коханої навіть у жоржині: «Що за сила у людини? / Чиста, ніжна, а страшна. / Що? Мана?.. / Онде квітонька жоржини — / То вона!» [10, 422].

Те, що квітка ця осіння, теж символічно забарвлює душевний стан ліричного героя, адже осінь – передвісник неминучої зими. Останній рядок вірша метафорично завершує психологічний малюнок безнадійно закоханого чоловіка, для якого обрана жінка – єдина, яку він бачить і для якої живе, а почуття до неї є настільки глибоким і сильним, що серце може не витримати як його відсутності, так і повноти: «Я боюся, що розтану, / Що кохати перестану, / Як з кохання кров'ю серця я заллюсь» [10, 422]. Поезія «Божевілля» є одним із найсильніших в емоційному плані ліричних творів Г. Чупринки, присвячених образу коханої.

Про незвичайної краси очі жаданої жінки дізнаємося з поезії «Обережність». Казкова картина – романтичний пейзаж – стає тлом для розгортання зворушливої сцени: закоханий чоловік виходить у завітчаний сад до ставу, щоб, надихнувшись навколишньою красою, скласти пісню для своєї обраниці. При цьому процес творчості метафорично означається як «горіння», а джерелом цього полум'я є Муза – богиня, яка з античних часів вважалася покровителькою поетичного мистецтва. Музи надихали обранців власною красою, харизмою, особливою аурую і навіть еротичністю, якщо було потрібно. Фактично, вони були втіленням ідеальної супутниці для справжнього митця, оскільки тільки з їх допомогою він уповні розкривав свій потенціал. Проте, навіть незважаючи на божественне походження, Муза не може зрівнятися красою з коханою ліричного героя, тому він завбачливо намагається уникнути їх зустрічі, щоб урода його обраниці не викликала ревності і гнів богині: «Очі-зіроньки твої / Музу палом обдадуть, / І зведуть / Муки ревності її — / І замо-

вкнуть солов'ї, / А мої палкі пісні / Десь розвіються у сні, / Пропадуть,— / Їх зведуть / Очі-зіроньки твої» [10, 440]. Метафора очей запозичена з народнопоетичного джерела. Таке фольклорне відчуття краси і відповідне портретування жінки характерне для любовної лірики кінця XIX – початку XX ст. загалом і любовної лірики Г. Чупринки зокрема.

Отже, образ коханої – центральна постать любовної лірики Г. Чупринки. Кохана жінка виступає в образі прекрасної троянди, чарівної феї з раю, «голубки-ясноглядки», «привида милого», мари (мани), янгола і богині. Кожен із цих образів-утілень обраниці презентує різні сторони її ідеалізованої краси.

Зовнішність коханої не окреслена, хоча героїня постає втіленням жіночої краси. Відчутні акценти фольклорної естетики: найбільше уваги автор приділяє очам дівчини, що найчастіше порівнюються з зорями. Загалом портрет коханої – психологічний, відтворений на рівні символів, емоцій і відчуттів, що є прикметною особливістю поезики символізму. Найтиповіший для Г. Чупринки спосіб відображення дівочої вроди – її символізація (співвіднесення з міфологічними, біблійними й фольклорними образами-символами), рідше – порівняння з красою природи (метафоризація) та емоційними реакціями (психологічний штрих). Також автор послуговується прийомом контрасту; створює портрет жінки зсередини, відштовхуючись від психологічної глибини й таємничості її внутрішнього світу.

Характер у головної героїні по-жіночому складний: вона кохає, ніжна, чутлива, з чистою душею і співочим добрим серцем (є натя-

ки на її святість), навмисно грайлива, коли мова заходить про кохання, проте інколи, навпаки, безпристрасна, холодна і безжальна до закоханого чоловіка. Вона є для ліричного героя і світлим щастям, і «загубленим раєм», «втраченою святинею».

Список використаних джерел

1. Білецький О. Двадцять років нової української лірики (1903–1923) / О. Білецький // Білецький О. Літературно-критичні статті ; упор., прим. М. Гончарука; передм. І. Дзевєріна. — К. : Дніпро, 1990. — С. 27–29.
2. Голомб Л. Г. Три поети раннього українського модернізму: Олександр Олесь, Грицько Чупринка, Микола Філянський : моногр. / Л. Г. Голомб. — Ужгород : Ліра, 2011. — 184 с.
3. Євшан М. Здобутки української літератури за 1911 рік / М. Євшан // Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика / упор. Н. Шумило. — К. : Основи, 1998. — С. 275–279.
4. Єфремов С. О. Історія українського письменства / С. О. Єфремов ; ред. і передм. М. К. Наєнка. — К. : Femina, 1995. — 688 с.
5. Зеров М. Гр. Чупринка : (З приводу нового видання творів) / М. Зеров // Зеров М. Українське письменство ; упор. М. Сулими. — К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. — 1301 с.
6. Камінчук О. Художній дискурс української поезії кінця XIX – початку XX ст. / О. Камінчук. — К. : Пед. преса, 2009. — С. 255–276.
7. Кудряшова О. В. Поетика Грицька Чупринки : (образна система, метрика, ритміка, строфіка, фоніка) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / Кудряшова Оксана Валентинівна ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2007. — 19 с.
8. Олесь О. З журбою радість обнялась... / Олександр Олесь // Олесь О. Твори : в 2 т. — К. : Дніпро, 1990. — Т. 1. — С. 52.
9. Костомаров М. И. Об историческом значении русской народной поэзии / М. И. Костомаров // Костомаров М. И. Слов'янська міфологія. — К. : Либідь, 1994. — С. 44–200.
10. Чупринка Г. О. Поезії / Г. О. Чупринка // редкол. : В. В. Біленко та ін. ; вступ. ст. М. Г. Жулинського. — К. : Рад. письменник, 1991. — 495 с.

A. CHUY
Lutsk

THE CHARACTER OF THE BELOVED WOMAN IN THE LOVE LYRIC OF GRIGORIY CHUPRINKA

The article investigates love poems, which weren't included into any author's books of poetry. The paper focuses on the image of a lyrical hero's beloved woman. The present study analyzes the features of her appearance and character. A research reveals the main details of the woman's portrait; it also shows a meaning of a number of associative images and symbols, in which a girl appears to a loving man. The paper finds out the most typical artistic ways of creation of the image of the beloved woman. It also clarifies some stylistic features of the author's love poetry.

Keywords: love lyric, image of the beloved woman, portrait, symbolic image (character), metaphor.

A. В. ЧУЙ
г. Луцк

ОБРАЗ ЛЮБИМОЙ ЖЕНЩИНЫ В ЛЮБОВНОЙ ЛИРИКЕ ГРИГОРИЯ ЧУПРИНКИ

На материале поэзий, не вошедших в сборники стихотворений, исследован образ любимой женщины лирического героя. Обозначены особенности ее портрета; раскрыты символика ассоциативных образов-впечатлений, доминирующие черты характера. Определены типичные для поэтической практики автора приемы создания художественного образа, а также основные стилистические особенности его любовной лирики.

Ключевые слова: любовная лирика, образ любимой женщины, портрет, образ-символ, метафора.

Стаття надійшла до редколегії 30.02.2015 р.